

УДК 811.581.11

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-215-40>

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ КОНЦЕПТУ ВІЙНА ЯК СПОСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ КОНФУЦІАНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

COGNITIVE LINGUISTICS APPROACH TO THE CONCEPT OF WAR STUDY AS A WAY OF REFLECTING CONFUCIAN PHILOSOPHY

Самойлов Є. О.,

orcid.org/0009-0006-5872-7220

аспірант кафедри східної і слов'янської філології
Київського національного лінгвістичного університету

У статті здійснено ґрунтовний лінгвокогнітивний аналіз механізмів вербалізації та осмислення концепту ВІЙНА у конфуціанському канонічному тексті «*论语*» («Лунь юй»). Дослідження проведено на засадах комплексного методологічного синтезу, ядром якого обрано інструментарій когнітивної лінгвістики.

Зокрема, застосовано апарат фреймової семантики Ч. Філлмора, що дозволило реконструювати стереотипні когнітивні структури (фрейми), які активуються лексемами на позначення війни. Паралельно використано теорію концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона для виявлення імпліцитних механізмів мислення, за допомогою яких абстрактне поняття війни осмислено через більш конкретні сфери досвіду.

Цю когнітивну базу доповнено низкою суміжних методів: проведено лексико-семантичний аналіз для ідентифікації лексем-номенів концепту; залучено елементи етимологічного аналізу для розкриття імпліцитної семантики ключових ієрогліфів; використано контекстуальний аналіз для інтерпретації функціонування лексем безпосередньо у фрагментах тексту. Історико-культурний аналіз забезпечив верифікацію когнітивних реконструкцій та дозволив вписати конфуціанську доктрину в інтелектуальний діалог епохи Воюючих царств.

У ході дослідження встановлено фундаментальну для «*论语*» («Лунь юй») семантичну та аксіологічну опозицію між лексемами 戰 (*zhàn*) та 征伐 (*zhēngfá*). Доведено, що ці лексеми активують два різні когнітивні фрейми. Виявлено, що прагматичний фрейм «Військового зіткнення» (активований 戰 *zhàn*), який фокусується на тактиці та власне бойових діях, у конфуціанському дискурсі свідомо маргіналізовано. Натомість реконструйовано домінуючий етично навантажений фрейм «Справедливого покарання» (активований 征伐 *zhēngfá*), де деталізовано семантичні ролі: Праведний_Правитель (агент), Порушник_Ритуалу (об'єкт) та Відновлення_Порядку (мета).

Розкрито, що цей домінуючий фрейм підтримано системою концептуальних метафор (ВІЙНА – ЦЕ ПОКАРАННЯ ЗЛОЧИНЦЯ, ДЕРЖАВА – ЦЕ ОРГАНІЗМ, А ВІЙНА – ЦЕ ЛІКУВАННЯ), які перевели осмислення організованого насильства з військово-політичної у морально-космічну площину.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, фреймова семантика, концептуальна метафора, концепт ВІЙНА, конфуціанство, Лунь юй, давньокитайська філософія.

The article provides a thorough linguistic and cognitive analysis of the mechanisms of verbalization and comprehension of the WAR concept in the Confucian canonical text «*论语*» (The Analects). The research is based on a comprehensive methodological synthesis, the core of which is the toolkit of cognitive linguistics.

In particular, C. Fillmore's frame semantics apparatus was applied, which made it possible to reconstruct stereotypical cognitive structures (frames) activated by lexemes denoting war. At the same time, the theory of conceptual metaphor by G. Lakoff and M. Johnson was used to identify the implicit mechanisms of thinking through which the abstract concept of war is understood through more concrete areas of experience.

This cognitive basis was supplemented by a number of related methods: a lexical-semantic analysis was conducted to identify lexemes-nomen of the concept; elements of etymological analysis were used to reveal the implicit semantics of key hieroglyphs; contextual analysis was used to interpret the functioning of lexemes directly

in text fragments. Historical-cultural analyses ensured the verification of cognitive reconstructions and allowed the Confucian doctrine to be incorporated into the intellectual dialogue of the Warring States period.

The study established a semantic and axiological opposition between the lexemes 戰 (zhàn) and 征伐 (zhēngfá), which is fundamental to the Analects (论语).

It has been proven that these lexemes activate two different cognitive frames. It has been found that the pragmatic frame of «Military Conflict» (activated by 戰 zhàn), which focuses on tactics and actual combat operations, is deliberately marginalized in Confucian discourse. Instead, the dominant ethically charged frame of «Just Punishment» (activated by 征伐 zhēngfá) has been reconstructed, detailing the semantic roles of: Righteous_Ruler (agent), Violator_of_Ritual (object), and Restoration_of_Order (goal).

It is revealed that this dominant frame is supported by a system of conceptual metaphors (WAR IS THE PUNISHMENT OF THE CRIMINAL, STATE IS AN ORGANISM, AND WAR IS TREATMENT), which transferred the understanding of organized violence from the military-political to the moral-cosmic plane.

Key words: cognitive linguistics, frame semantics, conceptual metaphor, concept WAR, Confucianism, The Analects, ancient Chinese philosophy.

Постановка проблеми. Сучасна когнітивна парадигма зосереджена на вивченні фундаментальних концептів, як-от ВІЙНА, чия мовна об'єктивація відображає філософські та морально-етичні засади світогляду нації. Формування китайської інтелектуальної традиції відбувалося під значним впливом конфуціанства – доктрини, що тисячоліттями визначала вектор розвитку Китаю. Хоча конфуціанське вчення є предметом численних досліджень, когнітивні механізми, що лежать в основі концептуалізації війни у його канонічних текстах, залишаються недостатньо дослідженими. Водночас саме конфуціанська інтерпретація війни як морально легітимного інструменту відновлення порядку (*zhi* 治) та гармонії (*he* 和) – складових конфуціанського ритуалу (*li* 礼) – відіграла ключову роль у формуванні сучасного китайського політичного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження концепту ВІЙНА активно проводили та проводять і вітчизняні (Ніконова В.Г. [1], Коломієць Н.В. [2], Костанда І.О. [3], Ізотова Н.П. і Ситенька О.В. [4]), і закордонні дослідники (А. Уберман [5], Дж. Лакофф [6], Луо І [7]) на матеріалі багатьох мов світу, оскільки поняття війна є мовною універсалією, що притаманна кожній культурі світу. Однак, попри значну увагу до концепту ВІЙНА загалом, комплексний лінгвокогнітивний аналіз його фреймової структури та метафоричного осмислення саме в канонічному тексті «Лунь юй» досі залишався поза фокусом спеціальних досліджень, що й визначає необхідність цієї роботи.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю нового прочитання канонічного тексту конфуціанства «论语» («Лунь юй»), що належить до класик видатних філософських вчень «ста шкіл» (*bǎijiā* 百家). Попри те, що цей трактат не є військовим чи політичним, саме в ньому закладаються етичні підвалини, що визначають ставлення до війни у всій подальшій конфуціанській традиції.

Мета дослідження. Метою наукової роботи є аналіз лінгвокогнітивних механізмів, що вербально репрезентують концепт ВІЙНА у конфуціанському дискурсі на матеріалі трактату «论语» («Лунь юй»). Досягнення мети передбачає визначення лексем-номенів концепту, реконструкцію його фреймової структури, виявлення ключових концептуальних метафор, що структурують його розуміння, а також контекстуалізацію виявлених когнітивних механізмів шляхом надання їм історичного підґрунтя.

Об'єктом дослідження є концепт ВІЙНА, об'єктивований у класичному конфуціанському тексті «论语» («Лунь юй»). Предметом дослідження виступають лінгвокогнітивні механізми (концептуальні метафори та фреймові структури) вербалізації концепту ВІЙНА.

Матеріалом дослідження слугує канонічний текст конфуціанства «论语» («Лунь юй»). Спираючись на сучасні дослідження в синології [8; 9], ми виходимо з того, що «论语» («Лунь юй») є компілятивним джерелом, яке укладалося учнями Конфуція та їхніми послідовниками протягом тривалого часу. Такий діахронічний характер тексту зумовлює доцільність застосування

лінгвокогнітивного підходу, який дозволяє реконструювати не лише індивідуальну авторську інтенцію, а й спільні для ранньої конфуціанської традиції надіндивідуальні ментальні структури– фрейми та концептуальні метафори, що лежать в основі розуміння концепту ВІЙНА.

Методи дослідження. Когнітивно-дискурсивна парадигма є методологічним ядром роботи [10], оскільки культурно-історична специфіка концепту ВІЙНА в «Лунь юй» вимагає реконструкції імпліцитних світоглядних структур. Дослідження спирається на два ключові напрями: *теорію концептуальної метафори* [11] та *фреймову семантику* [12].

Застосування *фреймового підходу* (Ч. Філлмор) дозволяє реконструювати когнітивну модель ВІЙНИ, визначивши її центральних учасників, причини та цілі в ранньому конфуціанстві [12, с. 331]. Аналіз *концептуальних метафор* (Дж. Лакофф, М. Джонсон) дає змогу виявити, з яких конкретних сфер досвіду (наприклад, ритуал, покарання) запозичувалися поняття для осмислення війни [11, с. 5].

Ці когнітивні інструменти доповнено комплексом суміжних методів: *історико-культурним аналізом* для визначення контекстуального підґрунтя, а також *лексико-семантичним* та *етимологічним аналізом* для ідентифікації та визначення семантичного обсягу лексем-номенів концепту (戰 *zhàn* та 征伐 *zhēngfá*).

Виклад основного матеріалу. Діяльність Конфуція (551–479 рр. до н. е.) припадає на кінець періоду Весен та Осеней (春秋时期), час глибокої соціально-політичної трансформації, що змінила саму природу війни. Масові піхотні армії, укомплектовані селянами-призовниками, прийшли на зміну ритуалізованим поєдинкам аристократичних колісниць. Відтепер метою війни стало повне знищення супротивника [13; 14, с. 2].

На тлі цієї безпрецедентної мілітаризації та жорстокості інтелектуальне життя Китаю переживало небувалий розквіт, відомий як епоха «ста шкіл» (*bǎijiā* 百家) [14, с. 3]. У цьому інтелектуальному полі позиція раннього конфуціанства, зафіксована в компілятивному тексті «*论语*» («Лунь юй»), виглядає парадоксально. Хоча Конфуцій та його учні жили в епіцентрі військових потрясінь, у їхніх бесідах майже відсутні дискусії про військову тактику, стратегію чи організацію армії. Натомість організоване насильство осмислюється майже виключно крізь етичну та ритуальну призму [15]. Цей парадокс і є відправною точкою нашого дослідження. Ми стверджуємо, що така розбіжність є наслідком свідомого конструювання унікального концептуального фрейму, який ми визначаємо як **ВІЙНА ЯК ВІДНОВЛЕННЯ РИТУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ**.

Подальше опрацювання тексту виявило опозицію між двома поняттями: 戰 (*zhàn*) та 征伐 (*zhēngfá*), які й висловлюють дихотомію одного концепту ВІЙНА в «*论语*» («Лунь юй»).

Етимологічний словник китайських ієрогліфів 漢語多功能字庫 [16] надає таке визначення цим лексемам:

戰 (*zhàn*). На бронзових посудинах використовуються ієрогліфи «*单*» (*dān*) та «*戈*» (*gē*). «*单*» зображує мисливське або військове знаряддя, тоді як «*戈*» позначає зброю; обидва є знаряддями, що використовуються у війні, тому «*单*» та «*戈*» разом символізують битву [16].

征伐 (*zhēngfá*): 征 (*zhēng*) Написи на кістці оракула та бронзі складаються з «*彳*» (*chì*) та «*正*» (*zhèng*), причому «*正*» також служить фонетичним компонентом. У давнину «*征*» (*zhēng*) було синонімом «*正*», що зображує людину, яка просувається до міста чи мети, спочатку означаючи далеку подорож. Семантичний компонент «*彳*» було додано для уточнення його значення подорожі. У давнину далекі подорожі часто здійснювалися для військових кампаній, тому цей ієрогліф має конотацію завоювання [16].

伐 (*fá*): На кістках оракула та бронзових написах цей ієрогліф зображений як поєднання символів «*戈*» (алебарда) та «*人*» (людина), причому лезо алебарди розташоване горизонтально поперек ший фігури, що символізує акт обезголовлення алебардою. Його первісне значення було «*страта*» або «*обезголовлення*», пізніше воно розширилося і стало означати «*зрубувати*» або «*зрізати*» [16].

Отже, ми можемо встановити, що 征伐 це каральний похід, що неодмінно передбачає жорстокість та насильство щодо суб'єкта, на якого він спрямований.

戰/战(zhàn) та фрейм **ВІЙСЬКОВОГО ЗІТКНЕННЯ**

Лексема 戰/战 (zhàn) активує прагматичний фрейм, який ми називаємо **ВІЙСЬКОВИМ ЗІТКНЕННЯМ**. Його центральними фреймовими елементами є Комбатанти, Зброя, Поле бою та Тактика. Це суто військовий фрейм, позбавлений етичного навантаження, однак у «论语» («Лунь юй») цей фрейм є маргінальним і майже завжди має негативні конотації. Конфуцій неохоче говорить про військові справи. Коли правитель одного з князівств запитав його про тактику ведення бою, Вчитель відповів:

“俎豆之事，则尝闻之矣；军旅之事，未之学也。” 明日遂行。[15]

«Про ритуали я чув, а от про справи військ та бойових шикунів – не вчився», і наступного дня покинув це князівство.

(Тут і далі – переклад автора).

В іншій розмові Конфуцій відмічає важливість війська в державі, хоча і ставить його нижче за прихильність народу:

子贡问政。子曰：“足食。足兵。民信之矣。”子贡曰：“必不得已而去，于斯三者何先？”曰：“去兵。” [15]

Цигун запитав про управління. Учитель відповів: «Забезпечте достатню кількість їжі. Забезпечте достатню військову силу. І народ буде довіряти вам». Цигун запитав: «Якщо доведеться відмовитися від одного з цих трьох, від чого слід відмовитися в першу чергу?» Учитель сказав: «Відмовся від військової сили».

Ця відмова обговорювати війну в термінах фрейму **ВІЙСЬКОВОГО ЗІТКНЕННЯ** є свідомою ідеологічною позицією. Для Конфуція **ВІЙНА**, осмислена як 戰/战(zhàn), є проявом хаосу та занепаду ритуалу 禮/礼(lǐ), а не легітимним інструментом політики.

征伐(zhēngfá) та фрейм **СПРАВЕДЛИВОГО ПОКАРАННЯ**

Натомість центральне місце в конфуціанському дискурсі посідає поняття 征伐(zhēngfá), що традиційно перекладається як «каральний похід». Цей термін активує принципово інший, етично навантажений фрейм, який ми визначаємо як фрейм **СПРАВЕДЛИВОГО ПОКАРАННЯ**. Його семантичні ролі кардинально відрізняються від попереднього фрейму:

– **Агент:** Праведний_Правитель (君主) (або Син Неба 天子). Це не просто один із комбатантів; це носій морального авторитету та Небесного Мандату.

– **Об'єкт:** Порушник_Ритуалу (粗野, 野人). Це не ворог, а злочинець, який своїми діями порушив космічний та соціальний порядок.

– **Інструмент:** Військо (军, 兵). Важливо, що військо тут є лише інструментом для виконання вищої волі, а не самостійною силою.

– **Моральне виправдання:** Небесний_Мандат (命) та Порушення_Ритуалу (礼). Дія є виправданою не стратегічною необхідністю, а тим, що об'єкт порушив встановлені норми поведінки.

– **Мета:** Відновлення_Порядку_та_Гармонії (和). Метою є не завоювання чи знищення, а повернення ситуації до правильного, ритуально впорядкованого стану.

Найбільш показово цей фрейм вербалізовано у відомому висловлюванні з 16 глави, де Конфуцій обговорює саме легітимність військової дії:

孔子曰：... 天下有道，则礼乐征伐自天子出；天下无道，则礼乐征伐自诸侯出。[15]

«Конфуцій сказав: ...Коли в Піднебесній є Шлях (道), то ритуал (礼), музика (乐) і каральні походи (征伐) походять від Сина Неба(天子). Коли в Піднебесній немає Шляху, то ритуал, музика і каральні походи виходять від удільних князів».

Цей фрагмент є ідеальною ілюстрацією фрейму: він вказує, що легітимність «карального походу» (征伐) визначається не військовою необхідністю, а наявністю Шляху (道) та належним Агентом (天子), який єдиний має ритуальне право на «покарання». Домінування фрейму

СПРАВЕДЛИВОГО ПОКАРАННЯ підтримується низкою концептуальних метафор, які структурують мислення про війну в «论语» («Лунь юй»).

– **ВІЙНА – ЦЕ ПОКАРАННЯ ЗЛОЧИНЦЯ**

Ця метафора є центральною. Вона відображає цільову сферу (організоване насильство) на джерельну сферу (судочинство, виконання вироку). У цій метафорі правитель-агресор стає «злочинцем», його держава – «місцем злочину», а військова операція – «виконанням вироку». Це дозволяє повністю усунути ідею рівності сторін, яка притаманна фрейму **ВІЙСЬКОВОГО ЗІТКНЕННЯ**.

Вербально ця метафора реалізується через сам термін 征伐 (*zhēngfá*), де 征 (*zhēng*) має значення «карати», «стягувати (борг)», а 伐 (*fá*) – «рубати», «атакувати (винного)». Таким чином, вже на лексичному рівні війна осмислюється не як бій (*zhàn*), а як акт відплати.

– **ДЕРЖАВА – ЦЕ ОРГАНІЗМ, А ВІЙНА – ЦЕ ЛІКУВАННЯ**

Інша важлива метафора осмислює державу як тіло, а внутрішні смути чи зовнішню агресію – як хворобу. У цьому випадку військова операція метафорично уподібнюється до хірургічного втручання або прийому ліків. Метою є не знищення, а «зцілення» політичного тіла Піднебесної. Ця метафора також підкреслює коригуючий, а не деструктивний характер виправданого насильства.

Ця метафорична модель яскраво простежується у дискусії щодо планів клану Цзі напасти на володіння Чжуан'юй. Конфуцій ставить «діагноз» проблемі клану Цзі, вказуючи, що їхня «хвороба» – внутрішня, а не зовнішня:

孔子曰：... 反而想著在国内使用武力，我只怕季孙的危险不在颛臾，而在自己的内部。 [15]

«Конфуцій сказав: ...Швидше за все, я боюся, що небезпека (危险 *wēixiǎn* – небезпека, ризик, загроза) клану Цзі не в Чжуан'юй, а всередині їхніх власних стін (букв. “за ширмою”, тобто у власному домі)».

Використання лексеми 危险 (*wēixiǎn*), що означає велику небезпеку, в контексті політичної проблеми активує метафору ДЕРЖАВА/КЛАН – ЦЕ ОРГАНІЗМ. Конфуцій, як «лікар», вказує, що «лікувати» (через війну) потрібно не зовнішній «симптом» (Чжуан'юй), а внутрішню «хворобу» (узурпацію влади та розбрат усередині клану).

Висновки. Лінгвокогнітивний аналіз «论语» («Лунь юй») довів, що раннє конфуціанство не ігнорувало війну, а здійснювало її активне переосмислення шляхом конструювання унікального когнітивного фрейму. Ключовим результатом дослідження є ідентифікація домінуючого фрейму «Справедливе покарання», який системно витісняє на периферію прагматичний фрейм «Військове зіткнення». Лінгвістичним свідченням цього є чітка семантична та аксіологічна опозиція лексем 征伐 (*zhēngfá*) та 戰 (*zhàn*). Встановлено, що цей домінуючий фрейм підтримується концептуальними метафорами (ВІЙНА – ЦЕ ПОКАРАННЯ; ДЕРЖАВА – ЦЕ ОРГАНІЗМ, А ВІЙНА – ЦЕ ЛІКУВАННЯ), що переводили осмислення організованого насильства у морально-космічну площину. Ця концептуалізація виконувала ідеологічну функцію формування морального авторитету конфуціанської школи. Таким чином, когнітивний інструментарій довів свою ефективність у розкритті глибинних ментальних структур, що лежать в основі філософських доктрин, демонструючи конструктивну природу мови у соціально-політичній реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Nikonova V. H. Metaphorical realization of the concept of war in English media texts. *Scientific Collection «InterConf»*. 2024. No 5. DOI: 10.32782/2710-4656/2024.5.1/27.
2. Коломієць Н. В. Вербалізація концепту «війна» у китаємовному політичному дискурсі. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. Vol. VII (63), iss. 212. С. 19–23. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Verbalization-of-the-concept-war-in-Chinese-language-political-discourse-N.-V.-Kolomiets.pdf>.

3. Костанда І. О. Когнітивна матриця війни в китайських військових канонах: трансформація від фіксації правила до інсценуації дії. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Т. 1, вип. 41. С. 156–170. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2025.41.1.26.
4. Ізотова Н. П., Ситенька О. В. Сенсуалізація українського воєнного дискурсу у вимірах транс-модальності. *Український воєнний дискурс: полілог жанрів і стилів* : колект. монографія / за ред. Н. П. Ізотової, С. І. Потапенка. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2024. С. 9.
5. Uberman A. The cognitive frame of WAR: Contemporary expansions. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. Trnava : University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2024. Vol. IX, iss. 1. P. 104–120. ISSN 2453-8035. DOI: 10.34135/lartis.24.9.1.06.
6. Lakoff G. Metaphor and War: The Metaphor System Used to Justify War in the Gulf. Berkeley : UC Berkeley, Department of Linguistics, 1992. DOI: 10.1515/COGSEM.2009.4.2.5.
7. 骆毅. 孔子战争观的伦理色彩. 北京, 2008.
8. Harbsmeier C. The Authenticity and Nature of the Analects of Confucius. *Journal of Chinese Studies*. 2019. No 68. P. 171–233. URL: <https://www.cuhk.edu.hk/ics/journal/articles/v68p171.pdf>.
9. Makeham J. Transmitters and Creators: Chinese Commentators and Commentaries on the Analects. 1st ed. Cambridge, MA : Harvard University Asia Center, 2003. Vol. 228. DOI: 10.2307/j.ctt1tg5j9s.
10. Cognitive linguistics: Basic readings / ed. D. Geeraerts. Berlin : Mouton de Gruyter, 2006. DOI: 10.1515/9783110199901.
11. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 1980. DOI: 10.7208/chicago/9780226470993.001.0001.
12. Fillmore C. J., Baker C. A. A Frames Approach to Semantic Analysis. *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* / ed. B. Heine, H. Narrog. Oxford : Oxford University Press, 2009. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199544004.013.0013.
13. Schwartz B. I. The World of Thought in Ancient China. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1985. DOI: 10.4159/9780674043312.
14. Gittings J. The Conflict Between War and Peace in Early Chinese Thought. *Asia-Pacific Journal*. 2012. Vol. 10, No 12. P. e6. DOI: 10.1017/S1557466012032366.
15. 孔子. 論語. *Chinese Text Project*. URL: <https://ctext.org/analects/zhs>.
16. Multi-function Chinese Character Database. Chinese University of Hong Kong. URL: <https://humanum.arts.cuhk.edu.hk/Lexis/lexi-mf/>.

Дата надходження статті: 19.11.2025

Дата прийняття статті: 18.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025